

ФРАЗЕОЛОГІЧНА НОРМА В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД КОДИФІКАЦІЇ: БІЛОРУСЬКА ТА УКРАЇНСЬКА КОДИФІКАЦІЙНА ПРАКТИКА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (44)

УДК 81'26'37'38'811.161.2'811.161.3

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44).315–319

Скопненко О. Фразеологічна норма в початковий період кодифікації: білоруська та українська кодифікаційна практика першої половини ХХ ст.; кількість бібліографічних джерел – 12; мова українська.

Анотація. Кодифікація літературної мови – це тривалий у часі процес, який не може охопити одночасно всіх мовних рівнів, оскільки вони мають різну динаміку розвитку та різне функціональне навантаження в ідіомі. Під час вивчення процесів кодифікації в українській та білоруській літературних мовах ХХ століття було встановлено, що перший раунд кодифікації в цих ідіомах включатиме насамперед орфографічні параметри та арсенал лексичних засобів. Стандарти правопису, незважаючи на різну вагу їх основних принципів у цих мовах, керуються народними мовними традиціями, що склались у ХІХ ст. та закріпились у ХХ ст. серед українців та білорусів, вони були покликані найбільш повно відображати природні фонетичні образи ідіоми. Кодифікація морфологічних, словотвірних, синтаксичних норм відбувається у другому турі, про що свідчить відносно низька інтенсивність дискусії щодо кодифікації згаданих засобів. Фразеологічний матеріал привертає увагу згодом. Фразеологія як наука відокремилася від лексикології лише в 70-х роках ХХ століття, і цьому передували кілька десятиліть активних спроб виявити відповідні ознаки словосполучень як особливого типу мовних одиниць. Історичні умови ХХ століття були не дуже сприятливими для розвитку багатофункціональності української та білоруської літературних мов. Лише наприкінці ХХ століття, після розпаду СРСР, з'явилися передумови для вільного розвитку цих ідіом. У статті порушено проблему формування ідіоматичних норм в українській та білоруській літературних мовах у першій половині ХХ століття. Показано, що у словниках першої половини ХХ століття розпочато лише опис фраземної норми названих мов. Ступінь спорідненості між фразеологічними нормами першої половини ХХ століття та сучасними фразеологічними нормами української та білоруської літературних мов можна встановити після фронтального аналізу всіх випадків фразеографічного опису фразеологічних одиниць.

Ключові слова: українська літературна мова ХХ століття, білоруська літературна мова ХХ століття, літературна норма, фраземна норма, фразеологія, фразема, фразеографія, унормування, кодифікація, кодекс літературної мови.

Постановка проблеми. Кодифікація літературної мови – розтягнутий у часі процес, що за своїм перебігом не може одразу охопити всіх мовних рівнів, оскільки вони мають різну динаміку розвитку та неоднакове функційне навантаження в ідіомі. Під час дослідження кодифікаційних процесів в українській і білоруській літературних мовах ХХ ст. вдалося виявити, що до першого кола кодифікації в цих ідіомах потраплять передусім орфографічні параметри та арсенал лексичних засобів. Орфографічні норми, незважаючи на різну вагу їхніх засадничих принципів у названих мовах, зорієнтовані на народнорозмовні традиції, що склались в ХІХ й закріпились у ХХ ст. серед українців і білорусів та були покликані якнайповніше відбити природні фонетичні образи ідіомів. Традиційно вважають, що в білоруській орфографічній традиції превалює фонетичний принцип¹, утім не можна твердити, що тільки він лежить в основі білоруської орфографії, бо й морфологічний також доволі помітний; в українській орфографії провідна роль належить фонетичному й морфологічному принципам. Серед фахівців розуміння того, що правопис справляє вплив на вимову, приходять набагато пізніше, через що орфоепічна кодифікація² української та білоруської літературних мов відбудеться аж після Другої світової війни, а перша половина ХХ ст.

не знає орфоепічних словників, хоч спорадичні спроби подати відповідний матеріал з'явилися ще в періодиці 1930-х. Кодифікація морфологічних, словотвірних, синтаксичних норм неначе відбувається в другому колі, не такому гарячому, як перше, про що свідчить відносно мала напруга кодифікаційних дебатів стосовно згаданих засобів.

Найпізніше під увагу кодифікаційних кодексів потрапляє фразеологічний матеріал. І причин для цього декілька. По-перше, сама фразеологія як наука виловила з лексикології тільки в 70-х роках ХХ ст., а цьому, певна річ, передували кілька десятиліть активних спроб визначити релевантні ознаки фразем як особливого типу мовних одиниць.

По-друге, тільки в другій половині ХХ ст. теоретично й практично дослідники висунули ідею про існування фразеологічної (фраземної) норми в літературній мові. І треба визнати, що теорія цієї норми досі всебічно не розроблена, залишається чимало нерозв'язаних питань і суперечливих суджень, оскільки набагато складніше визначати норму щодо конотативно забарвлених одиниць (а фраземи, як відомо, завжди мають конотативну сему у своїй семантиці), ніж щодо стилістично нейтральних засобів, як-от стосовно лексики, яка в переважній своїй більшості нейтральна. Згадана конотація як релевантна ознака фразеологічних одиниць (далі

– ФО) стилістично обмежує їхні функції в літературній мові. Стилiстично обмежені засоби мають вузьке поле для кодифікації, завжди хиткі в системі, їхня роль рідко коли може розширитися.

По-третє, історичні умови ХХ ст. були мало сприятливими для розвитку поліфункціональності української та білоруської літературних мов, що, звісно, ускладнювало кодифікацію фразеологічної норми. Тільки наприкінці ХХ ст., після розпаду СРСР, з'явилися передумови для відносно вільного розвитку названих ідіомів (у Білорусі після 1995 р. такий шанс утрачено³). У першій половині ХХ ст., коли українська та білоруська літературні мови проходили перший (основоположний) етап кодифікації, вікно можливостей було розчинене короткий період, від 1918 до 1933 р., а пізніше, аж до початку 1990-х, тривала досить успішна російська мовна асиміляція⁴. Це було пов'язане з набагато ширшими культурно-соціальними перетвореннями в Східній Європі та відбивало складні етнічні зміни в регіоні, оскільки «будь-який етнічний процес, етнічне явище має свій соціальний бік, а на більшості соціальних явищ лежить відбиток етнічності» [Герд 2013, с. 4]. Зміни в суспільстві (як і зміни в статусі мови) завжди розгортають віяло можливостей розвитку, зокрема активізують кодифікаційні процеси.

Аналіз досліджень. Якщо сприймати сучасні літературні мови як цілісні образи, то в них фраземна норма для більшості нефахівців має імпліцитний характер, оскільки її немовби «застує» лексична норма, параметри якої завжди «лежать на поверхні». В.А. Чабаненко навіть зауважував, що через низку причин установити межі фраземної норми дуже складно [Чабаненко 1993, с. 152]. Тільки з розвитком фразеологічної й фразеографічної теорії та практичної фразеографії питання про фраземну норму можна буде задовільно розв'язати.

Фразеологія як частина курсів української та білоруської літературних мов введена до шкільних і вишівських підручників досить пізно, що, з одного боку, показує нерозробленість фразеологічної теорії, а з другого – свідчить про причини сповільнення фраземної кодифікації. Наприклад, Є.К. Тимченко в «Українській граматиці для III і IV класів шкіл середніх» (1918) р. не подав жодного параграфа, що бодай побіжно зачепив би проблеми фразеології, хоч фраземи й паремії в ролі прикладів автор щедро використовував, добираючи їх із фольклорних та оригінальних літературних джерел. О.Н. Синявський 1933 р. у своїй «Короткій історії українського правопису», розглядаючи підготовчу роботу до знаменитої правописної конференції 1927 р., зауважував, що «від багатьох науковців виступають побажання, щоб унормовано й такі сторони літературної мови, як ортоєпію, *фразеологію* (курсив наш. – О.С.), наголос, правопис власних імен людей» [Синявський 2004, с. 438]. Проте фраземіка (у сучасному розумінні) не була в центрі уваги кодифікаційного форуму. У відомих «Нормах української літературної мови» (1931) цього ж автора питання фразеології не були чітко окреслені, коли не сказати, що вони навіть побіжно не були порушені. Певна річ, якщо не

розуміти фразеологію як лексико-семантичну сполучуваність, бо в багатьох виданнях першої третини ХХ ст. саме так і вживали цей термін. Скажімо, у посібнику-довіднику М. Мироненка «Українська фразеологія (прийменники, дієслівні та прикметникові конструкції, сполучені вислови)» за редакцією М. Грунського (1929) ніде не знаходимо тлумачення обсягу поняття «фразеологія», проте сам принцип побудови видання свідчить, що автор під фразеологічними зворотами розумів сталі словосполучення в найширшому розумінні або й просто українські мовні засоби, відмінні внутрішньою формою (синтаксичною структурою) від російських відповідників, як-от: *бежать без оглядки – тікати неоглядки, без очей, не озираячись; без видимої причини – не знати з якої причини; (іронічно) з доброго дива; без возражений – не сперечаючись, не заперечуючи; не сперечатись!* [Мироненко 1929, с. 117].

Чи не найпершою питання про важливість фраземної норми в системі літературної мови порушила О.Б. Курило. «Своєрідним характером, — переконана дослідниця, — так званим “духом” своїм, мова спирається передусім на стилістиці, складні, фразеології та словотворі» [Курило 2004, с. 11]. В «Увагах до сучасної української літературної мови» (1925) вона подала багато рекомендацій прескриптивного характеру, проте як фразеологізми розглядала одиниці різного походження: і звороти на кшталт *набратися розуму* [Курило 2004, с. 219], *набратися страху* [там само], *набратися сорому* [там само], *і говорити* (за ким) [Курило 2004, с. 229], *узятися рум'яцем* [Курило 2004, с. 222], *узятися струпом* [там само], *узятися цвіллю* [там само] тощо. «Короткий українсько-російський словник», доданий до цієї монографії О.Б. Курило, навіть сьогодні можна вважати взірцевим за способом добору й тлумаченням матеріалу. Більшість одиниць, поданих у ньому, належить до категорії фразем. Наскільки відомо, теоретичні питання фразеології не перебували в центрі уваги дослідниці.

У білоруській кодифікації першої половини ХХ ст. фраземіка як об'єкт кодифікації також опинилася на маргінесах. Наприклад, у «Білоруській граматиці для шкіл» (перше видання 1918, п'яте – 1929) Б. Тарашкевича не виокремлено фраземіки як окремого мовного матеріалу для вивчення (зрештою – і для кодифікації). Згадана праця стала знаковою для білоруської лінгвістики, на ній базувалися всі подальші кодекси білоруської мови аж до реформи 1933 р. Автор порушує питання лексичної, морфологічної, словотвірної та синтаксичної норми, фраземна – поза увагою. Інший тогочасний відомий кодифікатор Я. Льюсик у своїй статті «Грамматичний склад мови Ц. Гартного» (1928), аналізуючи ідіостиль Цішки Гартного, наголошував, що літературна мова має уніфікувати свої виражальні засоби: «Різноманітність фонетичних і морфологічних явищ не становить багатства мови. Розвиток мови знаходить свій вияв не в збільшенні цих граматичних фактів, а якраз навпаки – у їхньому спрощенні та скороченні. Фонетичні й морфологічні діалектизми, занесені до літературної мови, не зба-

гачують її, а тільки порушують єдність і стрункість, що становить обов'язковий атрибут кожної літературної мови»⁵ [Лієсік 2008, с. 24]. Жодного слова про фраземіку як «атрибут літературної мови» в цій показовій праці немає, хоч про лексику дослідник згадує. Проте в іншій своїй праці «Деякі уваги до білоруської літературної мови» (1924–1925) науковець у центр опису поставив саме фраземіку. С. Некрашевич зауважував, що згадана Льосикова розвідка написана «не без певного впливу аналогічної праці проф. О. Курило „Уваги до української літературної мови“» [Некрашевич 1927, с. 52]. Це досить м'яка характеристика, адже текст Я. Льосика радше треба кваліфікувати як білоруський переклад праці О.Б. Курило (у теоретичній частині) з додаванням білоруських мовних ілюстрацій⁶.

Мета статті – виявити підходи до опису фраземної норми української та білоруської літературних мов у кодексах першої половини ХХ ст., показати історію становлення фраземної норми української та білоруської літературних мов у першій половині ХХ ст.

Методи та методики. У дослідженні застосовано методи семантичного аналізу фразеологічних одиниць, лінгвістичного спостереження, фразеологічного опису, контрастивний і порівняльно-історичний (прийоми хронологізації та локалізації мовних явищ).

Виклад основного матеріалу. Конотаційні семи ФО обмежують їхнє функціонування в літературній мові, прив'язують до певних функційних стилів, а проте виведення цих зворотів за межі міжстильових засобів не означає, що вони комунікативно малопотужні. Якраз навпаки, фраземи завдяки своїй природі, що ґрунтується на яскравій образності (метафоризації), показують високу частотність уживання в художньому, публіцистичному, релігійному та розмовному стилях. Як бачимо, ФО функціонують в абсолютній більшості стилів літературної мови. На початковому етапі кодифікації, коли ще не зрозуміло, де проводити межу між літературним і діалектним елементами, складно виробити критерії селекції ФО для фразеологічного опису. Для того щоб виконати це завдання, потрібен ретельний фразеологічний опис фраземіки авторів, чиї твори ввійшли до національного канону художньої літератури. У першій половині ХХ ст. в українському мовознавстві авторська лексикографія та фразеологія робила тільки перші спроби, у білоруській лінгвістиці за це завдання тоді ще не бралися. Український літературний канон наприкінці 1920-х рр. набув загальних рис (певна річ, що це стосується тільки творів авторів, які жили в ХІХ – на початку ХХ ст.), але фразеологічно він не описаний і досі, що розмиває межі простору фразеологічної параметризації норми. Білоруський літературний канон активно формується лише після Другої світової війни. Утім обидва канони сформувалися в задовільній формі тільки в перших десятиліттях ХХІ ст., коли з'явилася змога залучити до аналізу тексти, заборонені у ХХ ст. Незважаючи на сучасний вибух інформаційних технологій, роз-

виток корпусної лінгвістики, фразеологічний опис відповідного матеріалу далекий від задовільного стану, бо художня спадщина обох народів ще й досі не обжита. І причини різні, проте передусім спричинені обмеженістю бази опису. Наприклад, автор найбільшого в білоруській фразеології двотомного «Словника фразеологізмів» (2008) І.Я. Лепешев з гіркою повідомляв, що це видання, «з якого, на жаль, цензори викинули 15 авторів» [Скобла 2014]. Усього зі словника вилучено понад пів тисячі цитат, а без підтвердження залишилося багато фразеологізмів [там само].

Уперше у ХХ ст. фраземну норму окреслено в «Словарі української мови» за ред. Б. Грінченка (1907–1909), хоч, звісно, відокремити діалектний фразеологічний матеріал від літературного в цьому виданні складно через нерозробленість на час виходу кодексу параметрів цієї норми. Проте тільки в «Російсько-українському словникові» за ред. А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова (1924–1933) фразеологічний опис піднісся на високий науковий рівень, який здебільшого й досі не втратив свого значення. У передмові до цього видання редакція зазначала: «Фразеології українській в зіставленні з російською віддавано особливо багато уваги, і використана вона в Словникові в тій повній мірі, на яку тільки давали спроби картковий матеріал Комісії та попередні словники» [Російсько-український словник 2016, с. ІХ]. Після мовної реформи 1933 р. Словник утратив значення кодексу літературної мови й був вилучений з ужитку, як і інші словники, зокрема й фразеологічні. Пореформений «Російсько-український словник» за ред. П. Мустяци (1937) мав досить обмежений реєстр і, без сумніву, не може слугувати фразеологічним кодексом через свою неповноту. І тільки в 1960-х рр. опис фраземної норми української мови став оживати, хоч до появи «Словника української мови» в одинадцяти томах (1970–1980) ці спроби були не завжди вдалим. Іншими словами, про фіксацію фраземної норми в українській мові в минулому столітті можна мати якесь уявлення тільки в періоди 1918–1933 рр. та 1960–1999 рр.

У білоруській кодифікації в першій половині ХХ ст. провідну роль в окресленні фраземної норми відіграв «Російсько-білоруський словник» С. Некрашевича та М. Байкова (1928), у якому білоруська фраземіка описана найповніше серед усіх тогочасних кодексів. Проте й у ньому спосіб подання фраземного матеріалу з погляду сучасних знань і практик не можна вважати бездоганим. Інші тогочасні білоруські словники приділяли меншу увагу фразеологічному описові. Пореформений «Російсько-білоруський словник» за ред. А. Александровича (1937) був досить бідним на фраземіку, містив багато російських мовних елементів, але зрештою також був заборонений як видання, що його зраджував «ворог народу». Новий етап в описі фраземної норми білоруської мови розпочався в 60-х роках ХХ ст. і триває досі.

Висновки. У першій половині ХХ ст. фраземні норми української та білоруської літературних

мов тільки почали складатися. В основоположний період кодифікації (1918–1933 рр.) були здійснені перші наукові спроби опису цих норм, але після мовних реформ вони були вилучені з кодифікаційного процесу. Підхід до фразеографічного опису в «Російсько-українському словникові» за ред. А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова здебільшо-

го й досі не втратив свого значення для визначення фраземної норми сучасної української літературної мови. Фразеографічні пошуки білоруських лінгвістів у першій половині ХХ ст. стали набутком історії літературної мови та наукових пошуків і безпосередньо не впливають на параметри сучасної фраземної норми білоруської мови.

ПРИМІТКИ

¹ Пор. :«Білоруське письмо, можна сказати, у цілому є фонетичним, бо в ньому звуки відповідають “своїм літерам”» [Якуба 2010, с. 302].

² «При фонетичному принципі докладно передають на письмі орфоепічні норми білоруської мови», – зауважує С. М. Якуба [Якуба 2010, с. 302]. Проте з-під уваги дослідників, коли брати таке твердження без додаткових коментарів, досить часто випадає той факт, що орфографічні норми не тільки відбивають орфоепію, а й по-своєму формують її. І цей зв'язок складніший, ніж здавалося б, просто «неправильне прочитання» написаного. Узагалі-то вся друга половина ХХ ст. – це вплив кодифікації на норми української та білоруської літературних мов, а не вплив стихійної (селективної) норми на кодифікацію. У такому контексті питання фразеологічної (фраземної) норми по-особливому гостро актуальне.

³ Після 1995 р. другою державною стала російська мова, що спричинилося до істотного зменшення комунікативної потужності білоруської мови. У багатьох сферах суспільної діяльності в Республіці Білорусь панує російська (в освіті, офіційному вжитку, армії, медицині, технологіях та ін.). Білоруська зберегла за собою деякі позиції в публічному просторі, освіті, інтелектуальному середовищі, ЗМІ.

⁴ В історії використання білоруської мови в офіційній сфері впродовж ХХ – початку ХХІ ст. можна виокремити певні періоди: 1) початковий (1915–1917); 2) основоположний (1918–1933); 3) перший занепад комунікативної потужності (1933–1954); 4) перша активізація ідіому (1954 – початок 1960-х рр.); 5) другий занепад комунікативної потужності (кінець 1960-х рр. – 1988); 6) друга активізація ідіому (1989–1994); 7) третій занепад комунікативної потужності (1995 – початок ХХІ ст.). Вони в загальних рисах збігаються з активними фазами кодифікації цього ідіому.

⁵ Тут і далі переклад автора статті.

⁶ Докладніше див.: [Скопненко 2009].

ЛІТЕРАТУРА

1. Герд А.С. Социолінгвістика. Санкт-Петербург: Філологічний факультет СПбГУ, 2013. 60 с.
2. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ: Основи, 2004. 303 с.
3. Лёсік Я. Граматычны склад мовы Ц. Гартнага. *Гісторыя беларускага мовазнаўства (1918–1941)*. Мінск: БДУ, 2008. Ч. 2. 259 с.
4. Мироненко М. Українська фразеологія (прийменники, дієслівні та прикметникові конструкції, сполучені вислови). Харків; Київ: Держвидав України, 1929. 176 с.
5. Некрашэвіч С. Сучасны стан вывучэння беларускай мовы. *Працы Акадэмічнае конфэрэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі*. Менск: Інбелкульт, 1927. С. 48–70.
6. Російсько-український словник у 4-х т. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2016. Т. 1. 12, XIV. 289 с.
7. Синявський О. Коротка історія «Українського правопису». *Історія українського правопису: ХVІ–ХХ століття*. Київ: Наукова думка, 2004. С. 431–452.
8. Скобла М. Прафэсар крылатай мовы. Електронний ресурс: <https://www.svaboda.org/a/26639107.html> (доступ 25.05.2020).
9. Скопненко О.І. Спадщина О. Курило та Я. Льосика: до проблеми українського впливу в історії кодифікації нової білоруської літературної мови (20-і – початок 30-х рр. ХХ ст.). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. Київ: Київський університет, 2009. Вип. 10. С. 163–168.
10. Тимченко Є. Українська грамати́ка для ІІІ і ІV класів шкіл середніх. Київ, 1918. 146 с.
11. Чабаненко В.А. Стилiстика експресивних засобiв української мови. Запорiжжя: Вид-во ЗДУ, 1993. Ч. I. 216 с.
12. Якуба С.М. Фанетычны прынцып беларускага правапісу і методыка яго рэалізацыі ў навучанні школьнікаў. *Мова – Літаратура – Культура*. Мінск: БДУ, 2010. С. 301–306.

REFERENCES

1. Gerd A.S. (2013) Sociolinguistics [Sociolinguistics]. Sankt-Peterburg: Filologicheskii fakultet SPbGU. 60 s. [in Russian].
2. Kurylo O. (2004) Uvahy do suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Attention to the modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Osnovy. 303 s. [in Ukrainian].
3. Liosik Ya. (2008) Hramatychny sklad mowy C. Hartnaha. *Historyya belaruskaha movaznavstva (1918–*

1941) [Grammatical structure of Ts. Hartny's language. History of Belarusian Linguistics (1918–1941)]. Minsk: BDU. Ch. 2. 259 s. [in Belarusian].

4. Myronenko M. (1929) *Ukrainska frazeolohiya (prymennyky, diyestivni ta prykmetnykovi konstrukcii, spolucheni vyslovy)* [Ukrainian phraseology (prepositions, verb and adjective constructions, conjunctions)]. Kyiv: Derzhvydav Ukrajinu. 176 s. [in Ukrainian].

5. Nekrashevich S. (1927) *Suchasny stan vyvuchennia belaruskay movy* [The current state of learning the Belarusian language]. *Pracy Akademichnye konferencyi pa reformy belaruskaha pravapisu i azbuki*. Minsk: Inbelkult. S. 48–70 [in Belarusian].

6. *Rosiysko-ukrainskyi slovnyk u 4-kh t.* (2016) [Russian-Ukrainian dictionary in 4 volumes]. Kyiv: Vydavnychyy dim D. Buraho. T. 1. 289 s. [in Ukrainian].

7. Syniavskiy O. (2004) *Korotka istoriia «Ukrainskoho pravopysu»* [A brief history of «Ukrainian spelling»]. *Istoria ukrainskoho pravopysu: XVI–XX stolittia*. Kyiv: Naukova dumka. S. 431–452 [in Ukrainian].

8. Skobla M. *Profesar krylatay movy* [Professor of Winged Language]. URL: <https://www.svaboda.org/a/26639107.html> (dostup 25.05.2020) [in Belarusian].

9. Skopnenko O.I. (2009) *Spadshhyna O. Kurylo ta Ya. Liosyka: do problemy ukrainskoho vplyvu v istorii kodyfikacii novoi biloruskoi literaturnoi movy (20-i – pochatok 30-kh rr. XX st.)* [Heritage of O. Kurylo and Ya. Lyosyk: to the problem of Ukrainian influence in the history of codification of the new Belarusian literary language (20s – early 30s of the 20th century)]. *Komparatyvni doslidzhennja slovianskykh mov i literatur*. Kyiv: Kyivskyi universytet. Vyp. 10. S. 163–168 [in Ukrainian].

10. Tymchenko Ye. (1918) *Ukrainska hramatyka dlia III i IV klasy shkil serednykh* [Ukrainian grammar for III and IV grades of secondary schools]. Kyiv. 146 s. [in Ukrainian].

11. Chabanenko V.A. (1993) *Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy* [Stylistics of expressive means of the Ukrainian language]. Zaporizhzhia: Vyd-vo ZDU. Kn. I. 216 s. [in Ukrainian].

12. Yakuba S.M. (2010) *Fanietychny pryntyp belaruskaha pravapisu i metodyka yaho realizacii w navuchanni shkolnikau* [Phonetic principle of Belarusian spelling and methods of its implementation in schoolchildren's education]. *Mova – Litaratura – Kultura*. Minsk: BDU. S. 301–306 [in Belarusian].

PHRASE NORM IN THE INITIAL PERIOD OF CODIFICATION: BELARUSIAN AND UKRAINIAN CODIFICATION PRACTICE OF THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

Abstract. Codification of literary language is a time-stretched process that cannot cover all language levels at once, as they have different dynamics of development and different functional load in the idiom. During the study of codification processes in the Ukrainian and Belarusian literary languages of the twentieth century it was found that the first round of codification in these idioms will include primarily spelling parameters and an arsenal of lexical means. Spelling standards, despite the different weight of their basic principles in these languages, are guided by the folk-speaking traditions that developed in the 19th century and became entrenched in the 20th century among Ukrainians and Belarusians, they were called upon to most fully reflect the natural phonetic images of the idiom. The codification of morphological, word-forming, syntactic norms takes place in the second round, as evidenced by the relatively low intensity of the codification debate regarding the mentioned means. Phraseological material attracts the attention of codification codes later. The fact is that phraseology as a science separated from lexicology only in the 70s of the twentieth century, and this was preceded by several decades of active attempts to identify the relevant features of phrases as a special type of language units. Historical conditions of the twentieth century were not very favourable for the development of multifunctionality of Ukrainian and Belarusian literary languages. Only at the end of the twentieth century, after the collapse of the USSR, did the preconditions for the relatively free development of these idioms appear. The article raises the issue of the formation of idiomatic norms in the Ukrainian and Belarusian literary languages in the first half of the twentieth century. It is shown that in the dictionaries of the first half of the twentieth century only the description of a phrasal norm of the named languages is begun. The degree of affinity between the phrase norms of the first half of the twentieth century and modern phrase norms of Ukrainian and Belarusian literary languages can be established after a frontal analysis of all cases of phraseographic description of phraseological units.

Keywords: Ukrainian literary language of the 20th century, Belarusian literary language of the 20th century, literary norm, phrase norm, phraseology, phrase, phraseography, standardization, codification, code of literary language.

© Скопненко О., 2020 р.

Олександр Скопненко – кандидат філологічних наук, заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київ, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-6814-5041>

Olexandr Skopnenko – Candidate of Philology, Senior Researcher, Deputy Director for Scientific Work, O.O. Potebnia Institute of Linguistics, the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-6814-5041>